

УДК 94(477=112.2)

Васильчук В.М.,

д.і.н., професор кафедри історії України
Київського національного лінгвістичного університету,
vladimir_vasyl@ukr.net

Україна, м. Київ

ЕТНІЧНІ НІМЦІ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

У статті зроблено спробу розглянути діяльність видатних етнічних німців у різні періоди будівництва нашої держави. З'ясовано причини переселення німців на українські землі. Проаналізовано основні напрями діяльності та загальний рівень розвитку німецьких господарств. Також, висвітлюються етапи розселення й економічного освоєння значних просторів України німецькими поселенцями. Зазначається що, історія кожного народу, що проживає на теренах України є невід'ємною частиною спільної української історії. Підкреслюється що, від етнонаціональних чинників значною мірою залежить, наскільки будуть враховані уроки історичного минулого, а особливо період, коли значна частина українських земель, входила до складу сусідніх держав. У цих важких умовах етнічні німці брали активну участь у суспільному житті України, сприяли розвитку економіки, культури своєї нової Батьківщини.

Ключові слова: німецькі поселенці, колоністи, сільське господарство, іноземна колонізація, ректор університету, освітня і економічна політика, землевласники Фальц-Фейни, Асканія-Нова, національне питання держави, громадські організації.

Постановка проблеми. Історія України має чимало сторінок, які розкривають найцікавіші моменти розвитку держави. Сюди можна віднести багатонаціональне переплетіння всіх народів, які проживали на території сучасної України і називають її Батьківщиною. Ментальність будь-якого етносу не може розвиватися відокремлено від впливів народів, котрі були визначені сусідами. Але часто соціально-культурні традиції перехрещувалися опосередковано внаслідок війн, міграційних хвиль та колонізаційних рухів. Територія сучасної Української держави являє собою яскравий приклад переплетіння різних етнокультурних потоків. Етнонаціональні процеси та рухи завжди виступають могутнім чинником розвитку держав.

Актуальність вивчення історії міжетнічних та міжнародних відносин держави становить науковий і практичний інтерес з огляду на її поступову інтеграцію в систему європейської співдружності. Українські німці здійснили вагомий внесок у розвиток господарсько-економічних традицій, духовної культури нашої держави.

Мега статті. Пропонована стаття має на меті проаналізувати стан та дії німецької спільноти, яка складає невід'ємну частину історії України, розкрити яскраві фіхи життя і праці видатних німців України, які залишилися недостатньо висвітленими. Процес переселення та становище німецьких поселенців в Україні являє собою науковий інтерес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання розвитку колоністського руху німців досліджувалося в роботах багатьох науковців в різні періоди історії України. Починаючи з XIX ст. з'являється зацікавленість до вивчення етнічного складу Росії, що було пов'язано зі

значним впливом громадян іноземного походження в імперію. Особливий інтерес представляють праці: І. Кулинич, А. Кудряченко, Є. Плеської-Зебольд, А. Задерейчук та ін. [1, 272 с.; 75 с.; 520 с.; С.50-61]. Західноєвропейська наукова громадськість звертає увагу на історію німців України постійно. Так, значними є наукові розробки дослідників, які вивчають етнічну історію німців України: Р. Унтершутц, І. Флейшгауер, С. Кольмер, А. Маас та ін. [2, С.37; 257 с.; С.63; С.1-8; 138 с.]. Сьогодні німецька тематика диктується політичним контекстом – намаганнями встановити історичну справедливість, розвивати українсько-німецькі міждержавні відносини.

Германські племена на Русі почали з'являтися з давніх часів. Про німецьких мандрівників, купців, ремісників, місіонерів, дипломатів у містах на Дніпрі неодноразово згадують стародавні джерела.

Перші офіційні контакти між германцями та слов'янами починаються в III–V ст. н. е. З готським проникненням лінгвісти пов'язують появу у слов'янських мовах германських слів «князь», «полк», «меч», «шолом» та ін. Далі мова йде про германські імена, від сивої давнини до сьогодення, через які предки звертаються до прийдешніх поколінь та передають їм свій дух та знання (Германаріх, Карл Великий, Оттон I, Адальберт та ін.).

Пізніше з'являються невеличкі німецькі торговельні колонії в Києві, Володимир-Волинському, Луцьку та інших містах. Важливу роль у стосунках між країнами відігравали шлюбні стосунки (Гертруда, Генріх IV, Генріх V) та ін. Археологічні розкопки вказують на те, що на деяких клинках знайдених мечів даного періоду є написи, що вказували спочатку ім'я майстра-зброяра, а

потім – усієї майстерні. Так на всіх знайдених мечех є тавро «Ulfberht» та «Ingelred». Клинки мечів з тавром «Ulfberht» вироблялись, найімовірніше, на нижньому Рейні, можливо – в Золінгені або по сусідству – у Фландрії. Майстерні «Ulfberht» були розташовані в Пассау на Дунаї.

За експансії Литви та Польщі на українські землі німецька колонізація посилюється. Цьому сприяють різні пільги й магдебурзьке право, що їх надавали німцям литовські князі та польські королі. Окремі українські міста опиняються під орудою німців. У Львові німецька мова стає майже офіційною. У XIV–XVI ст. німецькі колоністи ставали війтами й членами управи. З'являються цілі вулиці, слободи, заселені іноземними лікарями, ювелірами, аптекарями, будівельниками та ін.

Найперші книжки, надруковані кирилицею серед слов'янства, були українські. Перший друкар українських книжок – Швайпольт Фіоль – був родом німець, походив із Нейштадту в Франконії. В 1489 р. в Кракові Фіоль приступив до друку перших українських книжок. Майстер, який за вказівками Фіоля виготовив потрібний шрифт, був теж німець – Рудольф Борсдорф з Брунсвіку, що жив у Кракові. Першими друкованими кирилицею книжками були «Октоїх» та «Часословець» в 1491 р. Крім цього Фіоль надрукував ще дві книжки: «Тріодь цвітну» та «Тріодь цвітну» [3, С.40-41].

XV–XVI ст. південноукраїнські землі стали одним із центрів формування козацтва. Цікаво що, в першому реєстрі запорожців 1581 р. зустрічаємо вихідців з німецьких земель. У реєстрі 1649 р. після Зборівського договору зустрічаємо німецькі прізвища: Максим Цимерман, Янко Німець, Андрій Тузен, Андрій Острогман та ін. [4, С.16]. У гетьмана Б. Хмельницького німці служили армії. Так, існує лист, який 6 листопада 1648 р. гетьман направив до полковника німецьких рейтарів у Замості Людвіга Вайсера з пропозицією перейти на його бік. 1653 р. в складі корпусу Т. Хмельницького, який у ходив у Молдавію на допомогу господарю Лупулу, був німецький загін з 300 чоловік. Зустрічаємо німецькі прізвища Ахіллес та Бендікс, які були полковниками у козацькій армії [5, С.175-177].

Планове масове заселення і господарське освоєння німцями малонаселених територій півдня України (зокрема – великих необжитих просторів які в результаті російсько-турецьких війн 1768–1774 і 1789–1791 рр. були придбані) відбулося за часів імператриці Катерини II (Софія Фредеріка Августа, принцеса Ангальт-Цербстська).

Найважливіше місце в історії німецької колонізації південноукраїнських земель належить німцям-менонітам. Землі їм були надані на території сучасної Запорізької області на правому березі Дніпра з островом Хортицею. Саме там були засновані перші 8 німецьких колоній із 1793 до 1796 р. Ще 118 німецько-менонітських родин оселилися на південноукраїнських територіях згідно тих же умов. Але, незважаючи на всі пільги, становище менонітів в перші роки колонізації було важким через особливості клімату та ґрунтів нової місцевості, адже в Західній Пруссії німці-меноніти воювали з болотами та будували дамби, щоб зупинити наступ моря, а в Україні їм треба було протидіяти посухам, обробляти важкі українські чорноземи та вирішувати проблеми гострої нестачі лісів. Ось що писав один з інспекторів Опікун-

ських органів: «Меноніти майже всі взагалі в домашньому житті – по-рядні та охайні, в моральному – тверезі та чесні, а в домогосподарстві – старанні та ретельні» [6, С.89].

У 1827 р. царський уряд дозволив іноземним колоністам торгувати в Росії худобою різних порід, і це послужило значним імпульсом для розвитку скотарства. В середині XVIII ст. через заборону вивозу благородних іспанських меринів, вівчарство у Європі, особливо в Німеччині, зазнало значного підйому. Як наслідок: в Ангальтському герцогстві почали шукати ринок збуту продукції вівчарства. В 1827 р. герцог Фердинанд Ангальт-Кетенський звернувся до царя Миколи I з проханням дозволити створити в Таврійській губернії колонію з підлеглих, його прохання було задоволене. 2 березня 1828 р. був виданий імператорський наказ щодо колонії.

Це був початок створення всесвітньо відомого дендро-парку Асканія-Нова. Уряд герцогства Ангальтського в Дессау продав маєток німцю-колоністу Фейну за 525 тис. пруських талерів. Згодом Фейн поріднився з колоністом Фальцем, так з'явився рід Фальц-Фейнів. Великий внесок в селекціонування та пропаганду досвіду розведення овець зробила вище згадана родина [7, арк.1-21]. Скуповуючи біля себе землі, Фальц-Фейни швидко розбагатіли і стали «королями вівчарства» на півдні України.

У 1901 р. Микола II, відвідав Всеросійський торговий ярмарок, депозитознавця з експонатами Асканії-Нова. Він вирішив відпочити у Фрідріха Фальц-Фейна, чим вперше порушив палацовий етикет, за яким імператор не міг зупинятися у приватних осіб в їх власному помешканні. 23 квітня 1914 р. з Криму приїхав імператор. Ф. Фальц-Фейн довго водив його по своїх володіннях, розповідаючи, як вирішує проблему розведення в неволі унікальних тварин. Микола II назвав Асканію «картиною з Біблії», а власнику цієї перлини таврійського степу та його родині було надане «спадкове дворянство». Подвижницька діяльність Фальц-Фейнів значно вплинула на економічне життя України.

У 1835 р. подвижник розвитку німецьких колоній Й. Корніс взявся за виведення продуктивної породи корів шляхом схрещення холмогорської породи, поширеної на Полтавщині, з елітною худобою монастирських господарств Підмосков'я. У результаті з'явилася нова порода, яку називали по-різному: «фрісландська», «молочанська» або просто «червона німка». У 1895 р. на Катеринославщині середні надої німецьких корів у господарствах колоністів сягали 214 пудів на рік, тоді як сіра українська давала близько 60,6 пудів молока [8, С.89].

Згадуючи про внесок німців в розвиток сільського господарства Південної України слід зауважити про попередника кримських садівників та виноградарів доктора Петера Палласа, який мав після експедицій по Причорномор'ю 170 наукових робіт, що викликали великий інтерес не лише в Росії, а й за кордоном, крім його батьківщини – Німеччини. Катерина II присвоїла йому декілька вчених звань, подарувала землі в Судаку та маєток «Салгірка» поблизу Сімферополя. На честь вченого один з видів сосни отримав назву «Сосна Палласа» [9, С.1-3]. Практичні рекомендації і наукові розробки П. Палласа сприяли господарському піднесенню південної України.

Місцеве населення не тільки південних районів України займалося виноградарством. Так на Київщині з часів середньовіччя вирощували цю культуру. Першими виноградарями, як і першими винокурами, були ченці. Київська лавра постачала церковне виноградне вино для всієї Русі. Приєднання Криму та Бессарабії до Росії (кінець XVIII–XIX ст.) підірвало монополію монастирського виноградарства в Києві й створило йому серйозну конкуренцію. Наступний етап у розвитку виноградарства був пов'язаний з діяльністю фірми «Кристер». Саксонця Вільгельма Готліба Кристера в 1838 р. запрошено князем Радзівілом працювати на ткацьку фабрику до містечка Хабно Київської губернії. Через 10 років Кристер переїхав до Києва, де купив на Приорці біля Вітряних гір ділянку в князя Естергазі (38 десятин), розчистив її від дерев і в 1850р. створив фірму «Садівництво та насінневе господарство В. Кристер», що стала відомою не лише в Києві, але й далеко за межами. Він перетворив пустир на квітучий сад, а своє садівництво на школу для місцевого населення [10, С.25-26].

У 1805 р. в Одесі найбагатшими купцями, чиї торгові дома користувалися найбільшим авторитетом, були німці. Серед них Л. Філіберт, В. Вагнер, А. Полнер та І. Вальба. Дехто вкладав свої капітали у розвиток промисловості. Зокрема, Карл Едвард Фальк у 1844 р. відкрив у Одесі ливарний завод, а Мільнер у 1857 р. – підприємство з виготовлення чавуну [11, С.66, 68]. Німецьких колоністи дали цілу низку вчених, викладачів, службовців, державних діячів. Серед них – професор фізики та математики Рішельєвського ліцею Генріх Карлович Брун, його брат – професор історії Новоросійського університету Пилип Карлович Брун. Серед професорів університету високою фаховою майстерністю відзначалися Е. фон Штерн, Ф. Струве, Н. Грот, Н. Ланге, І. Маркузен, К. Фот та ін. Випускники Новоросійського університету займали важливі державні посади. Німці обиралися до міських дум, земських органів управління та ін.

15 липня 1834 р. в Києві був засновано університет ім. Св. Володимира, де викладали німецькі науковці. Професором кафедри ботаніки в Київському університеті від 1834 р. був В. Бессер, німець за походженням. У 1839 р. професором кафедри ботаніки став Р.-Е. Траутфеттер, який створив ботанічний сад. Він працював ректором університету в 1847–1859 рр.

У травні 1859 р. ректором університету Св. Володимира став 36-річний професор М. Бунге [12, арк. 46]. Талановитого вченого, педагога та успішного організатора фінансових справ Миколу Бунге у червні 1880 р. за рекомендацією і з дозволу Олександра II призначають на посаду товариша (заступника) міністра фінансів, незабаром – міністра фінансів Росії (1881–1886). Сьогодні з іменем М. Бунге ми згадуємо не лише найвидатнішого вченого-економіста XIX ст., а і засновника Київської школи політекономії. Також, ректором двічі (1883–1890 рр.) був М. Ренненкамф. Професор грецької словесності І. Нейкірх виконував обов'язки ректора Київського університету 1843, 1847, 1856, 1859–1860, 1861 та 1862 рр. Зоологію викладали К. Кеслер, А. фон Мідендорф, хімію – Й. Фонберг, мінералогію й геогнозію – Е. Гофман, експериментальну фізику – М. Авенаріус (закон Авенаріуса) та ін. М. Авераніус зробив вагомий внеском у наукове

вивчення клімату Києва, методіку метеорологічних спостережень та їх обробку. Він створив київську школу метеорологів, з якої вийшли відомі вчені, які внесли значний вклад в загальний розвиток метеорології, особливо у вивчення погодних процесів і клімату України. Велике значення для столичного університету мала діяльність завідувача бібліотекою М. Кордта. Він разом з архітектором К. Осьмак розробив проект будинку бібліотеки університету (філія № 1 Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського) [13, с.351].

Р. Глієр діяч музичної культури, композитор, диригент, педагог народився 11 січня 1875 р. у Києві в родині майстра музичних інструментів. Його батько (Ернест Моріц Глієр), був уродженець Саксонії. З 1914 р. директор Київської консерваторії. У Київський період життя Р. Глієр створює симфонічну поему «Подражаніє Іезекілю», навіяну мотивами однойменного вірша Т. Шевченка (1918 р.). В напівголодні роки громадянської війни Глієр інтенсивно співробітничав з Музичним товариством імені М. Леонтовича і Дніпросоюзом, пише на їхнє замовлення музику до спектаклів «Іван Гус», «Гайдамаки» за мотивами Шевченківських творів, до драматичної містерії «Великий льох», оркеструє твори українських композиторів. Все життя тема України не сходить зі сторінок партитур Глієра. Після 125-літнього ювілею Т. Шевченка народжується симфонічна поема «Заповіт» за мотивами однойменного вірша Великого Кобзаря (1941 р.). Впродовж 1942 р. і на початку 1943 р. композитор завершив оперу «Рашель» і написав один з найкращих своїх творів – Концерт для колоратурного сопрано з симфонічним оркестром. Після другої світової війни продовжував активно працювати. З'явилися опера «Гюльсара» (1949), балети «Мідний вершник» (1949) і «Тарас Бульба» (1952). Українські мелодії, поряд з мелодіями інших народів країни, звучали в концертах талановитого композитора. 2008 р. на базі Київського державного музичного училища був створений Київський інститут музики ім. Р. Глієра [14, 782 с.].

5 березня 1939 р. Київський університет імені Св. Володимира перейменували і біля нього було встановлено пам'ятник Тарасу Шевченку, скульптор М. Манізер. Сьогодні пам'ятник кобзареві прикрашає Київ.

Якщо подивитися на родовід Андрія Фольборта, колишнього виконавчого директора Асоціації німців України в Києві, то можна з'ясувати, що перший із Фольбортів, Карл Фрідріх, прибув до Росії з місіонерською метою. Він був пастором євангелічно-лютеранської кірхи в Могилеві. Його син, О. Фрідріх, за освітою медик, був академіком наук із палеонтології (у спеціальних працях його називали «батьком» російської палеонтології). Його ім'ям названий мінерал – фольбортит. Дід О. Фольборта, Георгій, став академіком Української академії наук, фізіологом, учнем академіка І. Павлова, за його направленням і потрапив до України [15, с.3].

Висновки. Пам'ятки духовної і матеріальної культури, господарсько-економічних традицій залишені представниками німецького етносу, що працювали в Україні, є цінним джерелом інформації, яка дає правдиве уявлення про історію та людей, які творили і жили в даний період. Етнічні німці брали активну участь у суспільному житті регіону, держави, сприяли розвитку освіти, містобудівництва, економіки, культури своєї нової Батьківщини. На

всіх історичних етапах німцям завжди вдавалося і вдається зберігати такі властиві етнонаціональні риси, як: честь і гідність, висока культура господарювання, уміння успішного співжиття з етносами, які оточують, демонструвати силу волі та незламність духу.

Література

1. Кулинич І., Кривець Н. Нариси з історії німецьких колоній в Україні. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – 272 с.; Кудряченко А. Вихідці з німецьких земель на теренах України: минуле і сьогодення / А. Кудряченко, І. Кулинич, В. Хохлачов. – К.: Наук. думка, 1995. – 75с.; Плесская-Зебольд Э.Т. Одесские немцы. 1803 – 1920. / Э.Т. Плесская-Зебольд. – Одесса: ПЭС, 1999. – 520 с.; Задерейчук А. Внесок роду Фальц-Фейнів у соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Півдня України / А. Задерейчук // Ученые записки Шаврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия Исторические науки. Том 23 (62), № 1 : спецвыпуск История Украины. 2010 – С.50-61.

2. Unterschütz R. Deutsche Siedlungen im ostgalizischen Raume Kolomea // Zeitweiser der Galizien deutschen. – Stuttgart, 1976. – S. 37, Fleischhauer I. Das Dritte Reich und die Deutschen in der Sowjetunion. Schriftenreihe der Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. Nr. 46. – Stuttgart, 1983. – 257 S.; Kolmer S. Die historische Entwicklung der deutschen Sprachinsel Galizien: Mariahilf, Flehberg, Rosenheck, Vororte der Stadt Kolomea. – Gifhorn, 1993. – S. 63.; Maas A. Man glaubt, in einem Märshelande zu sein. Zum ökonomischen Aufstieg und zur soziokulturellen Integration der sächsischen Familie Falz-Fein in Russland 1807–1914 / A. Maas. – Dresden: Thelem, 2004. – 138 s.

3. Огієнко І.І. Історія українського друкарства. – К.: Аубідь, 1994. – С.40-41.

4. Шевченко Ф. Представники різних народностей в українському козацькому війську під час Визвольної війни // Історія українського середньовіччя: Козацька доба. У 2ч. Ч.2. [Текст]: зб. Наук. пр. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – 134 с.

5. Оляничин Д. Українсько-бранденбурзькі зносини в ХVІІ ст. // ЗНТШ. – Львів, 1931. – Т. 151. – С.175 – 177; Крип'якевич І. Богдан Хмельницький / Відп. ред. Ф. Шевченко, І. Бутич, Я. Ісаєвич. – 2-е вид., виправлене і доповнене. – Львів: Світ, 1990. – 408 с.

6. Багалеї Д. Колонізація Новоросійського краю і перші шаги по пути культури. Исторический этюд. – К.: Типография Корчак-Новицкого, 1889. – 115 с.

7. Державний архів Херсонської області ф. 250, оп. 1, спр. 1, арк. 1 – 21.; Falz-Fein W. Askania Nova. Das Tierparadies. Ein Buch des Gedenkens und der Gedanken. – Neudaman, 1930. – 323 S.

8. Очерки истории немцев и менонитов Юга Украины (конец ХVІІІ – первая половина ХІХ в.) / Под ред. Бобылевой С., Боcharова Н., Безносова О. и др.: Институт украинско-германских исторических исследований Днепрпетровского государственного университета. – Днепрпетровск: Арт-Пресс, 1999. – С.74.

9. Озеранер М. Крымские годы Петра Палласа // Hoffnung. – 1994. – 5 März. – №3. – С.1-2.

10. Рыбаков М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. / – К.: Кий, 1997. – 374 с.

11. Плесская-Зебольд Э.Т. Одесские немцы. 1803 – 1920. / Э.Т. Плесская-Зебольд. – Одесса: ПЭС, 1999. – 520 с.

12. Державний архів м. Києва (ДАК) – Ф.16, оп.298, спр.56, арк.4.

13. Різун В. Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1834 – 2004 / В. Різун та ін. – К.: Наша культура і наука, 2004. – 440 с.; Винниченко І. Німці в історії Київського університету (ХІХ – половина ХХ ст.) – К.: Геопринт, 20011. – 351 с.

14. Провідники духовності в Україні: Довідник / І.Ф. Курач (голова ред. кол.) – К.: Вища школа, 2003. – 782 с.

15. Родовід з Німеччини // Zentrale Deutsche Zeitung. – 2002. – вересень – С.1-4.

References

1. Kuly'ny'ch I., Kry'vec' N. Nary'sy' z istoriyi nimecz'ky'x kolonij v Ukraïni. – K.: In-t istoriyi Ukraïny' NAN Ukraïny', 1995. – 272 s.; Kudryachenko A. Vy'xidci z nimecz'ky'x zemel na terenax Ukraïny': my'nule i s'ogodennya / A. Kudryachenko, I. Kuly'ny'ch, V. Khohlachov. – K.: Nauk dumka, 1995. – 75s.; Plesskaya-Zebol'd E.G. Odessky'e nimeczy. 1803 – 1920. / E.G. Plesskaya-Zebol'd. – Odessa: TDS, 1999. – 520 s.; Zaderejchuk A. Vnesok rodu Fal'cz-Fejniv u social'no-ekonomichny'j ta suspil'no-polity'chny'j rozvy'tok Pivdny'a Ukraïny' / A. Zaderejchuk // Uchenye zapysky' Tavry'cheskogo nacy'onal'nogo uny'versy'teta y'm. V.I. Vernad'skogo. Seriya Ystory'chesky'e nauky'. Tom 23 (62), № 1 : speczvy'pusk Ystory'ya Ukraïny. 2010 – S. 50-61.

2. Unterschütz R. Deutsche Siedlungen im ostgalizischen Raume Kolomea // Zeitweiser der Galizien deutschen. – Stuttgart, 1976. – S. 37, Fleischhauer I. Das Dritte Reich und die Deutschen in der Sowjetunion. Schriftenreihe der Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. Nr. 46. – Stuttgart, 1983. – 257 S.; Kolmer S. Die historische Entwicklung der deutschen Sprachinsel Galizien: Mariahilf, Flehberg, Rosenheck, Vororte der Stadt Kolomea. – Gifhorn, 1993. – S. 63.; Maas A. Man glaubt, in einem Märshelande zu sein. Zum ökonomischen Aufstieg und zur soziokulturellen Integration der sächsischen Familie Falz-Fein in Russland 1807–1914 / A. Maas. – Dresden: Thelem, 2004. – 138 s.

3. Ogiyenko I.I. Istoriya ukraïns'kogo drukarstva. – K.: Ly'bid', 1994. – S.40-41.

4. Shevchenko F. Predstavny'ky' rizny'x narodnostej v ukraïns'komu kozacz'komu vijs'ku pid chas Vy'zvol'noyi vijny' // Istoriya ukraïns'kogo seredn'ovichchya: Kozacz'ka doba. U 2ch. Ch.2. [Tekst]: zb. Nauk. pr. – K.: Fundaciya im. O. Ol'zhycha, 1995. – 134 s.

5. Olyanchyn D. Ukraïns'ko-brandenburg'ki znosy'ny' v ХVІІ st. // ZNTSh. – L'viv, 1931. – T. 151. – S. 175 – 177; Kryp'yakevych I. Bogdan Hmel'ny'cz'kyj / Vidp. red. F. Shevchenko, I. Buty'ch, Ya. Isayevy'ch. – 2-e vy'd., vypravlene i dopovnene. – L'viv: Svit, 1990. – 408 s.

6. Bagalej D. Kolony'zacy'ya Novorossyjs'kogo kraja y' pervyye shagy' po puty' kul'tury. Ystory'chesky'j etyud. – K.: Ty'pografy'ya Korchak-Novy'czkogo, 1889. – 115 s.

7. Derzhavny'j arxiv Xerson's'koyi oblasti f. 250, op. 1, spr. 1, ark. 1 – 21.; Falz-Fein W. Askania Nova. Das Tierparadies. Ein Buch des Gedenkens und der Gedanken. – Neudaman, 1930. – 323 S.

8. Ocherky' y'story'y' nimecv y' menony'tov Yuga Ukraïny (konec ХVІІІ – pervaya polovyna ХІХ v.) / Pod red. Boby'levoj S., Bocharova N., Beznosova O. y' dr.: Ynstytut ukraïns'ko-germansky'x y'story'chesky'x y'ssledovany'j Dnepropetrov'skogo gosudarstvennogo uny'versy'teta. – Dnepropetrovsk: Art-Press, 1999. – S. 74.

9. Ozeraner M. Krymsky'e gody Petera Pallasa // Hoffnung. – 1994. – 5 März. – №3. – S.1-2.

10. Rybakov M.O. Nevidomi ta malovidomi storinky' istoriyi Ky'eva. / – K.: Ky'j, 1997. – 374 s.

11. Plesskaya-Zebol'd E.G. Odessky'e nimeczy. 1803 – 1920. /

Э.Г. Пlesskaya-Zebol'd. – Odessa: ТЭС, 1999. – 520 с.

12. Derzhavnyj arxiv m. Ky'yeva (ДАК) – Ф.16, оп.298, spr.56, арк.4.

13. Rizun V. Nary'sy` istoriyi Ky'yivs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Tarasa Shevchenka 1834 – 2004 / V. Rizun ta in. – K. : Nasha kul'tura i nauka, 2004. – 440 s.; Vy'ny'chenko I. Nimci

v istoriyi Ky'yivs'kogo universy'tetu (XIX – polovy'na XX st.) – K.: Geopry'nt, 20011. – 351 s.

14. Providny'ky` duhovnosti v Ukrayini: Dovidny'k /I.F. Kuras (golova red. kol.) – K.: Vy'shha shkola, 2003. – 782 s.

15. Rodovid z Nimechchy'ny` // Zentrale Deutsche Zeitung. – 2002. – veresen' – S. 1-4.

Vasylchuk V.M.,

*Doctor of Historical Sciences, Professor of department of History of Ukraine Kyiv National Linguistic University,
vladimir_vasyl@ukr.net*

Ukraine, Kyiv

ETHNIC GERMANS NAMES IN UKRAINE: HISTORICAL AND CULTURAL CONTEXT

An attempt to consider activity of prominent ethnic Germans in different periods of building of our state is done in the article. Reasons of migration of Germans are found out on Ukrainian earth. Basic directions of activity and general level of development of the German economies are analyzed. Also, the stages of settling apart and economic mastering of considerable spaces of Ukraine light up by the German settlers. Marked that, history of every people that lives on the walks of life of Ukraine is inalienable part of general Ukrainian history. It is underlined that, from етнонаціональних factors depends largely, as far as there will be the taken into account lessons of the historical past, and especially period, when considerable part of Ukrainian earth, entered in the complement of the nearby states. In these heavy terms ethnic Germans participated actively in public life of Ukraine, assisted to development of economy, culture of the new Motherland.

Key words: *German settlers, colonists, agriculture, foreign colonization, chancellor of university, educational and economic politics, landed interests of Falz-Fein, Askania-Nowa, national question of the state, public organizations.*

